

ZAKAZ PRACY PRZYMUSOWEJ W KONWENCJACH MIĘDZYNARODOWEJ ORGANIZACJI PRACY

Międzynarodowa Organizacja Pracy (MOP) została powołana w 1919 r. przez Wersalską Konferencję Pokojową. Do zadań MOP, oprócz zwalczania pracy przymusowej, należy również szeroko rozumiane podnoszenie standardów pracy, takich jak warunki pracy, bezpieczeństwo w pracy, ubezpieczenia społeczne etc. W swojej blisko stuletniej działalności organizacja ta stworzyła szereg dokumentów dotyczących m. in. wyzysku, niewolnictwa i pracy przymusowej. W niniejszym artykule dokonany zostanie krótki przegląd podstawowych uregulowań w zakresie pracy przymusowej.

Pierwszym dokumentem wypracowanym przez MOP w zakresie eliminowania pracy przymusowej, była Konwencja Nr 29 MOP z 28 czerwca 1930 r. dotycząca pracy przymusowej lub obowiązkowej^[2]. Konwencja ta stanowi, że każdy członek zobowiązany jest do zniesienia stosowania pracy przymusowej lub obowiązkowej we wszelkich jej postaciach, w możliwie jak najszybszym czasie. Jednak z dalszego zapisu artykułu 1 dowiadujemy się, że praca przymusowa lub obowiązkowa może być stosowana w okresie przejściowym (do 5 lat po wejściu w życie Konwencji) jedynie do celów publicznych i w drodze wyjątku. Niemniej jednak jest to pierwsza konwencja zawierająca definicję pracy przymusowej^[3]. W dokumencie tym ponadto określone zostało, które świadczenia nie określają pracy przymusowej lub obowiązkowej. Nie jest nią więc służba wojskowa, normalne obowiązki obywatelskie, kara wymierzona przez sąd, praca w wypadkach siły wyższej (wojna, klęska etc.) czy drobne roboty wiejskie. Konwencja ta jednak zastrzega, że w pewnych warunkach, oprócz wyżej wymienionych, praca przymusowa może być stosowana (np. z tytułu podatku lub pracy o charakterze użyteczności publicznej). Nie zmienia to faktu, czytamy w Konwencji, że praca przymusowa lub obowiązkowa powinna być stopniowo ograniczana. Jak widzimy, formuła tej konwencji jest bardzo podobna do Konwencji w sprawie niewolnictwa z 1926 roku. Powodem takiego stanu rzeczy jest prawdopodobnie niemalże ten sam okres powstawania obydwu aktów prawa międzynarodowego.

Równie istotnym dokumentem z zakresu eliminowania pracy przymusowej, jest Konwencja Nr 95 MOP z 1 lipca 1949 r. o ochronie płacy^[4]. Konwencja ta ustanawia, że zarobki powinny być wypłacane w regularnych odstępach czasu, a sposoby wypłaty pensji nie powinny pozbawiać pracownika możliwości porzucenia danej pracy. Ponadto konwencja zabrania pracodawcy ograniczania w jakikolwiek sposób wolności pracownika w dysponowaniu swą płacą według własnej woli.

Konwencje Nr 105 MOP z 25 czerwca 1957 o zniesieniu pracy przymusowej^[5] jest kolejnym zbiorem norm prawnych odnoszących się do problemu pracy przymusowej. Ustalenia zawarte w tym dokumencie stanowią reakcją na postanowienia wcześniejszych dokumentów prawa międzynarodowego, a w szczególności Konwencji dotyczącej pracy przymusowej lub obowiązkowej z 1930 r., Konwencji z 1926 r. w sprawie niewolnictwa wraz z jej Uzupełniającą Konwencją z 1956 r. w sprawie zniesienia niewolnictwa, handlu niewolnikami oraz instytucji i praktyk zbliżonych do niewolnictwa, a także Konwencji o ochronie płacy z 1949 r. oraz Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka z 1948 r. Konwencja Nr 105 MOP nakłada na każdego członka obowiązek natychmiastowego i całkowitego zniesienia pracy przymusowej lub obowiązkowej. Ponadto Konwencja zabrania korzystania z pracy przymusowej jako środka nacisku lub wychowania politycznego albo jako sankcji w stosunku do osób mających lub wypowiadających pewne poglądy polityczne albo manifestujących opozycję ideologiczną wobec ustalonego ustroju politycznego, społecznego lub gospodarczego; jako metody mobilizowania albo wykorzystania siły roboczej dla

celów rozwoju gospodarczego; jako środka dyscypliny pracy; jako kary za udział w strajkach. To co jest istotne w tej Konwencji, to zmiana podejścia do problemu pracy przymusowej, gdyż we wcześniejszych dokumentach, była jedynie mowa o ograniczeniu i/lub stosowaniu pracy przymusowej lub obowiązkowej tylko w wyjątkowych sytuacjach. Od tego natomiast momentu, praca przymusowa pod jakąkolwiek postacią, będzie zabroniona.

Istotną z punktu widzenia omawianej problematyki jest również Konwencja Nr 138 MOP z 26 czerwca 1973 r. dotycząca najniższego wieku dopuszczenia do zatrudnienia^[6]. Artykuł 1 tej Konwencji stanowi, że każdy członek zobowiązuje się prowadzić politykę krajową zmierzającą do zapewnienia skutecznego zniesienia pracy dzieci oraz do stopniowego podnoszenia najniższego wieku dopuszczenia do zatrudnienia. Natomiast angażowanie dzieci do pracy nie może uniemożliwiać im osiągnięcia jak najbardziej wszechstronnego rozwoju fizycznego i umysłowego. Jednak artykuł 2 Konwencji stanowi, że najniższy wiek nie może być niższy niż wiek, w którym ustaje obowiązek szkolny, a artykuł 3 wskazuje z kolei, że nie powinien to być wiek niższy od 18 lat (pod pewnymi rygorami dzieci mogą wykonywać pracę powyżej 16 lat).

And last but not least Konwencji Nr 182 MOP z 17 czerwca 1999 r. dotycząca zakazu i natychmiastowych działań na rzecz eliminowania najgorszych form pracy dzieci^[7]. To najważniejszy dokument MOP odnoszący się do pracy przymusowej dzieci. Nakłada on przede wszystkim na państwa-strony obowiązek podjęcia natychmiastowych i skutecznych działań w celu eliminowania najgorszych form pracy dzieci^[8]. W artykule 3 Konwencji enumeratywnie wyliczone zostały „najgorsze formy pracy dzieci”, i są to wszystkie formy niewolnictwa lub praktyk podobnych do niewolnictwa (tj. handel dziećmi, niewolnictwo za długi, pańszczyzna, praca przymusowa lub obowiązkowa, angażowanie dzieci w konflikty zbrojne); korzystanie, angażowanie lub proponowanie dziecka do prostytucji, produkcji pornografii lub przedstawień pornograficznych; korzystanie, angażowanie lub proponowanie dziecka do nielegalnych działalności, w szczególności do produkcji i handlu narkotyków; a także praca, która ze względu na swój charakter lub okoliczności, w których jest prowadzona, może zagrażać zdrowiu, bezpieczeństwu lub moralności dzieci. Konwencja Nr 182 MOP zobowiązuje członków m. in. do opracowania i realizacji programu działania na rzecz eliminowania najgorszych form pracy dzieci oraz stworzenia mechanizmów monitorowania postanowień niniejszej Konwencji.

Zjawisko pracy przymusowej na nowo zaczęło pojawiać się w naszym kraju. Wystarczy przypomnieć kilka najgłośniejszych spraw, które miały miejsc w Polsce w ostatnim czasie. Pierwszą były obozy pracy we Włoszech, w których wykorzystywani byli Polacy na plantacjach w rejonie Foggii i Bari. Kolejnym było wykorzystywanie Polaków do pracy przymusowej w Walencji w Hiszpanii. Polacy byli tam zmuszani przez obywateli Armenii do zbierania cytrusów. Jeśli zaś chodzi o obcokrajowców wykorzystywanych do pracy przymusowej w Polsce, to jedną z ostatnich takich spraw, był przypadek obywateli Ukrainy zmuszanych do żebrania na terenie południowowschodniej Polski. Ponadto, od kilku miesięcy media informują nas o nowych miejscach wykorzystywania (zmuszani) ludzi, głównie obcokrajowców, do pracy przymusowej w naszym kraju. Nie ulega wątpliwości, że problem pracy przymusowej w naszym kraju będzie narastał. Powodem tego stanu rzeczy jest przyłączenie się Polski do Unii Europejskiej, wzrost gospodarczy w Polsce oraz geograficzne usytuowanie naszego kraju.

Wobec powyższego tak istotne jest przypomnienie sobie przepisów prawa międzynarodowego, odnoszących się do problematyki pracy przymusowej. Wszystkie wymienione powyżej akty prawne, zostały ratyfikowane przez Polskę. To z kolei, w świetle art. 91 Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 r.^[9], oznacza, że przepisy te stanowią część krajowego porządku prawnego i są bezpośrednio stosowane, chyba że ich stosowanie jest uzależnione od wydania ustawy.

^[1] Autor jest asystentem w Katedrze Kryminologii i Polityki Kryminalnej IPSiR Uniwersytetu Warszawskiego oraz Ośrodkiem Badań Handlu Ludźmi Uniwersytetu Warszawskiego, a także doktorantem w Instytucie Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk. Przygotowuje rozprawę doktorską nt. pracy przymusowej jako formy handlu ludźmi.

[2] Dz. U. z 1959 r., Nr 20, poz. 122.

[3] Praca przymusowa lub obowiązkowa oznacza wszelka praca lub usługi wymagane od jakiejś osoby pod groźbą jakiegokolwiek kary i do których dana osoba nie zgłosiła się dobrowolnie.

[4] Dz. U. z 1955r., Nr 38, poz. 234

[5] Dz. U. z 1959 r., Nr 39, poz. 240.

[6] Dz. U. z 1978 r., Nr 12, poz. 53.

[7] Dz. U. z 2004 r., Nr 134, poz. 1474.

[8] Dziecko, podobnie jak w Konwencji o prawach dziecka z 1989 r., oznacza osobę poniżej 18 lat.

[9] Dz. U. z 1997 r., nr 78, poz. 483.